

Posilování odolnosti

VŮČI NELEGITIMNÍMU OVLIVŇOVÁNÍ

VE VYSOKOŠKOLSKÉM A VÝZKUMNÉM PROSTŘEDÍ

Předkládaný soubor dokumentů ke zvyšování odolnosti vůči nelegitimnímu ovlivňování ve vysokoškolském a výzkumném prostředí byl, i na základě požadavků českých vysokoškolských a výzkumných institucí a ve snaze o zamezení tříštivého přístupu daných institucí k problematice nelegitimního ovlivňování, vypracován v rámci Meziřezortní pracovní skupiny pro potírání nelegitimního ovlivňování ve vysokoškolském a výzkumném prostředí se zásadním přispěním Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy, Ministerstva vnitra a Akademie věd ČR a v konzultaci se zástupci dalších českých vysokoškolských a výzkumných institucí.

VÝKLAD POJMŮ

Pro účely této metodiky a souvisejících materiálů *Metodické doporučení, kterým se definuje minimální rozsah due diligence a řízení rizik spolupráce s třetími stranami v rámci posilování odolnosti vysokoškolského a výzkumného prostředí vůči nelegitimnímu ovlivňování*, a *Metodické doporučení k řízení rizik v oblasti bezpečnosti výzkumu na institucionální úrovni* se pojmy uvedené níže vykládají takto:

Akademická instituce

Označení používané jako alternativní pojem pro vysokoškolské a výzkumné instituce, podle kontextu společně i zvlášť.

Bezpečnostní výzkum

Bezpečnostním výzkumem se rozumí výzkumné, vývojové a inovační činnosti, jejichž cílem je identifikace, prevence, příprava a ochrana proti nezákonným jednáním nebo jednáním úmyslně poškozujícím (evropské) společenství, lidské bytosti, organizace nebo struktury, hmotné i nehmotné statky a infrastruktury, včetně zajištění operační kontinuity po takovém jednání a zmírnění jeho důsledků (také aplikovatelné v případě přírodních katastrof a průmyslových havárií).

Bezpečnost výzkumu

Bezpečností výzkumu se rozumí organizační a systémové postupy pro vyhodnocování a zvládnutí bezpečnostních rizik v oblasti výzkumu a vzdělávání, které snižují rizika spojená s nelegitimním

ovlivňováním ve vysokoškolském a výzkumném prostředí. Primárním cílem bezpečnosti výzkumu je komplexní ochrana výzkumného ekosystému a s ním také spojená ochrana národních a ekonomických zájmů.

Citlivá data/informace

Označení pro data a informace, které akademická instituce chrání jako předmět znalostí v rámci citlivé oblasti výzkumu a vzdělávání, nebo je považuje za důvěrné z vlastního rozhodnutí, nebo jde o data a údaje, které musí chránit na základě regulatorního požadavku státu.

Citlivé oblasti výzkumu a vzdělávání

Jde o označení oblastí výzkumu a vzdělávání, které nesou zvýšená rizika nelegitimního ovlivňování a u nichž se usiluje o jejich zvýšenou ochranu, a to:

- kritické technologie pro ekonomickou bezpečnost EU,
- vybrané obory výzkumu a vzdělávání,
- vybraná spolupráce s třetími stranami,
- zboží a technologie dvojího užití a vojenský materiál,
- to, co se daná akademická instituce sama rozhodne do této oblasti zařadit.

Cizí moc

Rozumí se tím cizí stát nebo jeho orgán anebo nadnárodní nebo mezinárodní organizace nebo její orgán, jakož i jakékoliv další fyzické osoby bez ohledu na jejich státní příslušnost a právnické osoby bez ohledu na jejich sídlo anebo místo působení, pokud se podílí, byť i jen částečně, na prosazování zájmů cizího státu či organizace formou nelegitimního ovlivňování.

Due diligence

Rozumí se tím náležitá péče představující soubor opatření, která mají eliminovat či snížit rizika nelegitimního ovlivňování akademických institucí vyplývající ze spolupráce s třetími stranami.

Identifikační údaje

1. jméno, příjmení, datum narození a státní příslušnost, jde-li o fyzickou osobu,
2. název a sídlo, jde-li o právnickou osobu, nebo
3. označení nebo název v ostatních případech, popřípadě další údaje nezbytné k jednoznačné identifikaci partnera.

Kritické technologie pro ekonomickou bezpečnost EU

Rozumí se tím seznam technologických oblastí definovaných v Doporučení Evropské komise ze dne 3. 10. 2023 o kritických technologických oblastech pro hospodářskou bezpečnost EU pro další posouzení rizik s členskými státy¹ a jeho přílohu².

1 [COMMISSION RECOMMENDATION of 3.10.2023 on critical technology areas for the EU's economic security for further risk assessment with Member States; C\(2023\) 6689 final](#)

2 [ANNEX to the Commission Recommendation on critical technology areas for the EU's economic security for further risk assessment with Member States, C\(2023\) 6689 final,](#)

Nelegitimní ovlivňování

Označení pro nežádoucí působení na lidi, rozhodování, či procesy. Zahrnuje jak vlivové působení cizí moci, tak i kriminální (např. korupční) jednání a nežádoucí lobbování. Obvykle jde o aktivity, které jsou skryté, klamavé, vynucující či korupční a které původce či původkyně nelegitimního ovlivňování (cizí moc, korupce, lobbying postupující v rozporu se zákonem, případně obecně uznávanými společenskými etickými pravidly) vykonává sám či sama anebo prostřednictvím třetí strany a které ohrožují či poškozují zájmy vysokoškolských a výzkumných institucí.

Alternativně se používá i pojem nelegitimní působení.

Partner

Rozumí se jím jakákoliv právnická či fyzická osoba, se kterou vstupují, anebo již jsou, vysokoškolské a výzkumné instituce v partnerském vztahu.

Partnerský vztah

Takový vztah či spolupráce, který je založen smlouvou o spolupráci či jiným zpravidla písemným ujednáním (např. memorandum o porozumění, o rozdělení kompetencí v řešitelských týmech) mezi akademickou institucí a třetí stranou. V některých případech se může jednat i o méně formálně či zcela neformálně uzavřený smluvní vztah (včetně konkludentního) mezi zaměstnancem či zaměstnankyní akademické instituce a třetí stranou.

Pracovník či pracovnice vysokoškolské a výzkumné instituce/ akademické instituce

Rozumí se jím student či studentka, stážista či stážistka, vysokoškolský a výzkumný pracovník či pracovnice, další zaměstnanci v pracovněprávním poměru nebo fyzické osoby v jiném smluvním vztahu s akademickou institucí, jakož i další osoby podílející se na činnosti akademické instituce.

Původce nelegitimního ovlivňování

Rozumí se jím vždy osoba, bez ohledu na to, zda jedná sama či ve prospěch nějakého státu, firmy, organizace a bez ohledu na to, jaké formy a metody nelegitimního ovlivňování využívá. Někdy je rovněž používán pojem útočník. Svoje zájmy prosazuje zpravidla v rozporu s demokratickými principy, právním řádem, ale i dobrými mravy. Snaží se najít si co možná nejjednodušší cestu k prosazování svých zájmů, přičemž v absolutní většině případů takové aktivity směřují proti nějaké fyzické osobě (v tomto případě členovi či člence akademické obce nebo zaměstnanci či zaměstnankyni akademické instituce).

Regionální studia

Označení pro vědní obory zabývající se studiem lokálních a regionálních souvislostí vývoje společnosti a životního prostředí, resp. kontextem a reáliemi daného regionu.

Třetí strana

Rozumí se jí jakákoliv právnická či fyzická osoba, orgán veřejné moci nebo jiný subjekt, který zastupuje či jedná ve prospěch státu, který není členským státem Evropské unie (EU)³, Evropského hospodářského prostoru (EHP)⁴ nebo Evropského sdružení volného obchodu (ESVO)⁵.

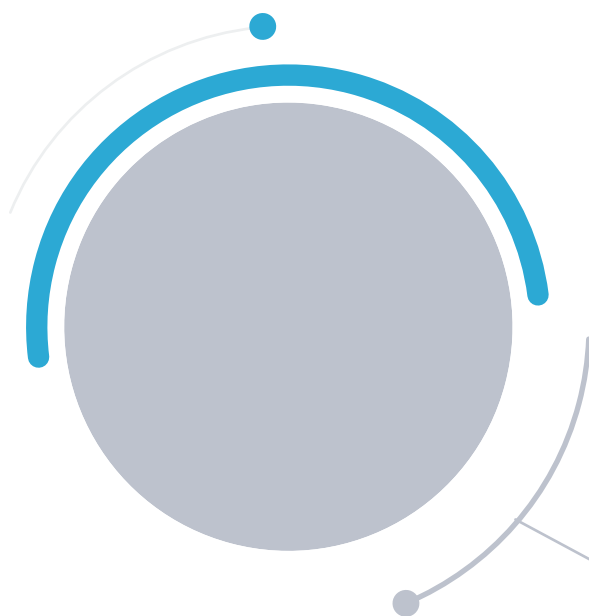
Třetí země

Rozumí se jí jiná země než ČR. Alternativně je též používán termín třetí stát.

VaVal

Zkratka VaVal odkazuje na výzkum, vývoj a inovace.

Ostatní použité pojmy jsou vykládány ve smyslu Sdělení Evropské komise o rámci pro státní podporu výzkumu, vývoje a inovací (2022/C 414/01).

3 https://european-union.europa.eu/easy-read_cs

4 <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/cs/sheet/169/the-european-economic-area-eea-switzerland-and-the-north>; Norsko, Island a Lichtenštejnsko

5 <https://eur-lex.europa.eu/CS/legal-content/glossary/european-free-trade-association-efta.html>; Island, Lichtenštejnsko, Norsko a Švýcarsko

ÚVOD

Vývoj mezinárodní bezpečnostní situace a její dopady na bezpečnostní zájmy zemí EU, jakož i dalších států euroatlantického prostoru v posledních letech stále více potvrzují nutnost věnovat náležitou pozornost problematice nelegitimního ovlivňování. Jde o specifickou hrozbu, která nemalou měrou negativně ovlivňuje i činnost vysokoškolských a výzkumných institucí a omezuje či ohrožuje jejich akademická práva a svobody včetně jejich akademické nezávislosti. Příklady takového ovlivňování ze zahraničí, ať již sdílené z USA, Velké Británie, Kanady nebo Austrálie, dalších evropských států, ale i samotné České republiky dále jen „ČR“, ukazují, že se jedná o hrozbu reálnou a existující. Je nutné si uvědomit, že přinejmenším v českém prostoru byla jen malá část těchto případů medializována nebo se dostala do širšího povědomí akademické či široké veřejnosti.

Rostoucí počet případů souvisejících s problematikou nelegitimního ovlivňování včetně nedovoleného přenosu technologií přiměla státy po celém světě k nutnému jednání. V lednu 2024 Evropská komise publikovala [Návrh Doporučení Rady o posílení bezpečnosti výzkumu](#). Státy zemí G7 v únoru 2024 zveřejnily [doporučení dobré praxe pro bezpečný a otevřený výzkum](#).

ZDŮVODNĚNÍ

Záměrem této předkládaného materiálu je představit vývoj politiky EU i přístupu vlády ČR k posilování bezpečnosti výzkumu, a přitom primárně chránit demokratické hodnoty a principy ve vysoko-

školském a výzkumném prostředí. ČR je součástí Evropského výzkumného prostoru, jehož dlouhodobým cílem je také posílit stabilitu a odolnost EU, aby se snáze vyrovnávala s budoucími krizemi.

Cílem obecného dokumentu je poskytnout ucelený přehled a současně nabídnout možné vodítko, jak k problematice nelegitimního ovlivňování v rámci vysokoškolských a výzkumných institucí přistupovat. Společně s touto předkládanou obecnou metodikou jsou vypracovány také **Metodické doporučení, kterým se definuje minimální rozsah due diligence a řízení rizik spolupráce s třetími stranami v rámci posilování odolnosti vysokoškolského a výzkumného prostředí vůči nelegitimnímu ovlivňování** a **Metodické doporučení k řízení rizik v oblasti bezpečnosti výzkumu na institucionální úrovni**. Dané materiály nabízejí konkrétní doporučení či rady, jakým způsobem je možné na institucionální úrovni komplexně hodnotit a řídit rizika spojená s nelegitimním ovlivňováním v každodenní činnosti. Snahou je poskytnout vodítko k uchopení dané problematiky a porozumění jednotlivým fázím procesu budování institucionální odolnosti, od uvědomění si reálnosti této hrozby v kontextu aktivit dané instituce až po vybudování adekvátního systému ochranných opatření a nástrojů a jejich průběžné evaluace, a to vždy přiměřeně k možnému riziku. Účelem dokumentů není demokratické hodnoty a principy vysokoškolského a výzkumného prostředí omezovat, ale naopak nezávislost jejich vzdělávací a výzkumné činnosti včetně mezinárodní spolupráce posílit, jakož i bezpečnost jejich zaměstnanců a zaměstnankyň a studentů a studentek.

Předkládané metodiky jsou sepsány tak, aby byly holistické a vzájemně se ve své misi doplňovaly. Předkládaný soubor materiálů je současně základem pro zvyšování povědomí o dané problematice s cílem posílit prevenci a zlepšit pochopení situace všemi relevantními aktéry podílejícími se na ekosystému výzkumu, jakož i celou společností.

PROČ VYSOKOŠKOLSKÉ A VÝZKUMNÉ PROSTŘEDÍ

Vysokoškolské a výzkumné instituce jsou hlavními aktéry při budování fungujícího Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání a Evropského výzkumného prostoru. Mají jedinečné postavení na křižovatce vzdělávání, výzkumu a inovací, jakož i nezastupitelnou roli při ochraně a prosazování evropských demokratických hodnot a utváření nových generací.

Mezinárodní spolupráce, otevřenost a akademické svobody jsou základním kamenem výzkumu, vývoje a inovací na světové úrovni. Internacionalizací výzkumu je míněn proces aktivního zapojení vysokoškolských a výzkumných institucí napříč zeměmi s cílem prohloubit dopad výzkumu, který umožňuje přístup k širšímu spektru zdrojů, technologií, odborných znalostí a perspektiv a který ve svém důsledku vede k inovativnějším a účinnějším výsledkům výzkumu.

Vysokoškolské a výzkumné instituce jsou obzvláště zranitelné vůči nelegitimnímu ovlivňování, protože operují na principu otevřenosti a internacionalizace. S rostoucím mezinárodním napětím a zvyšujícím se geopolitickým významem výzkumu a inovací musí dnes vysokoškolské a výzkumné instituce v rámci mezinárodní spolupráce stále častěji čelit rizikům souvisejícím s nelegitimním ovlivňováním. Daná situace přispívá ke skutečnosti, že internacionalizace evropského výzkumu je ovlivňována a zneužívána způsoby, které nejen že porušují naše etické zásady či zákony, ale také ohrožují naši bezpečnost.

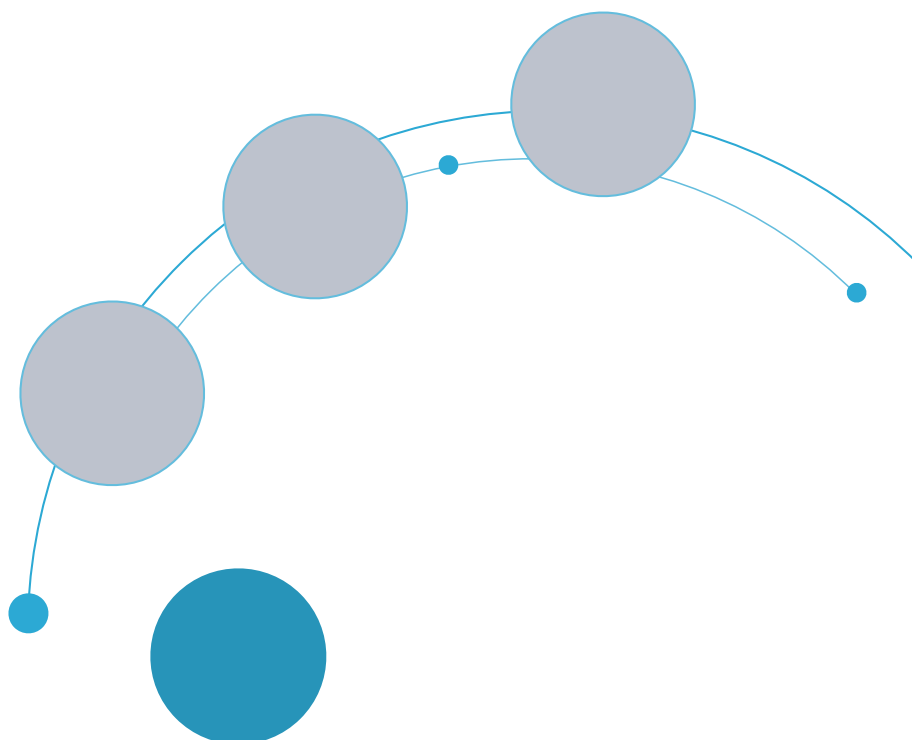
NELEGITIMNÍ OVLIVŇOVÁNÍ A BEZPEČNOST VÝZKUMU

Z pohledu Evropské komise, který je detailněji rozpracován [v Návrhu Doporučení Rady o posílení bezpečnosti výzkumu](#), jsou možné podoby **nelegitimního ovlivňování ve vysokoškolském a výzkumném prostředí** spojovány zejména s:

- nežádoucím přenosem kritických znalostí, know-how a technologií, které mohou ovlivnit bezpečnost EU a jejích členských států, například pokud by byly třetími státy použity pro vojenské nebo zpravodajské účely;
- nelegitimním vlivem na výzkum, kdy může dojít k jeho zneužívání třetími státy nebo ze třetích států k šíření určitých narativů, k podněcování autocenzury mezi studenty či studentkami a akademiky či akademičkami, což porušuje akademickou svobodu a integritu výzkumu v EU;
- porušováním etiky nebo integrity, kdy jsou znalosti a technologie využívány k potlačování nebo podkopávání základních lidských práv a svobod, ať už v EU nebo jinde.

Bezpečnost výzkumu se zaměřuje na soubory preventivních opatření systémové povahy, která snižují rizika spojená s výše uvedeným výčtem podob nelegitimního ovlivňování ve vysokoškolském a výzkumném prostředí. V mezinárodním prostředí se daná iniciativa zejména pojí s označeními „research security“, „knowledge security“ či „trusted research“. Primárním cílem je komplexní ochrana výzkumného ekosystému a s ním také spojená ochrana národních a unijních zájmů.

ZÁSADY

Mezinárodní spolupráce v oblasti výzkumu, vývoje a inovací je primárně založena na společném chápání a respektování základních hodnot a principů jako jsou akademická práva a svobody, výzkumná etika, výzkumná integrita či princip otevřené vědy. Následující část materiálu se pokusí nastínit jakým způsobem může nelegitimní ovlivňování tyto zásady cíleně narušovat a oslabovat.

AKADEMICKÁ PRÁVA A SVOBODY

Již od rané historie evropských univerzit jsou akademické svobody považovány za základní a charakteristickou vlastnost vysokoškolských a výzkumných institucí. Po rozsáhlé demokratizaci Evropy a dalších částí světa ve druhé polovině 20. století akademické svobody a práva přestaly být pouhým abstraktním pojmem; v mnoha zemích včetně ČR byly rozpoznány **jako konkrétní a v legislativě zakotvené svobody**. V nejzákladnějším pojetí akademické svobody se odráží myšlenka, že je důležité, aby osoby pracující v akademické oblasti a výzkumu mohly pracovat a studující studovat bez zbytečných omezení nebo zásahů. V nedávné době byla akademická svoboda uznána za základní podmínku zdravé demokracie a charakteristický rys demokratického politického uspořádání. Toto uchopení akademických práv a svobod je důležitým předpokladem pro pochopení složitosti jejich ohrožení.

V rámci EU jsou akademické svobody ukotveny **v článku 13 Listiny základních práv EU**, který říká: „Umělecká tvorba a vědecké bádání nesmějí být omezovány. Akademická svoboda musí být respektována.“ Daný článek ukládá povinnost chránit a bránit před nátlakem či porušováním tohoto práva ze strany orgánů veřejné moci, ale také před působením třetí strany.

Stěžejní význam akademických práv a svobod je v rámci EU také plně rozpoznán v politice Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání stejně jako v politice Evropského výzkumného prostoru. Tuto skutečnost potvrzují dokumenty [Boloňského procesu](#) nebo [Bonnská deklarace o svobodě vědeckého výzkumu](#) přijatá členskými státy v roce 2021.

Zájmem ČR je mít silný a nezávislý sektor vysokého školství, výzkumu a vývoje, jemuž jsou prostřednictvím zákonů ČR garantovány akademické svobody, akademická práva a svoboda vědeckého bádání. Ústava ČR, zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, stejně jako stěžejní dokumenty či statuty vysokých škol jasně podporují ochranu akademických práv a svobod, institucionální autonomie, samosprávy a svobody bádání či jednání. Tato skutečnost dokazuje širší povědomí a uchopení akademických práv a svobod v českém prostředí, tak jak bylo také nastíněno výše. Některé relevantní dokumenty vysokých škol dokonce upřesňují, že vysokoškolské instituce jsou autonomní a nezávislé na mocenských a politických strukturách.

Přestože jsou **akademické svobody, akademická práva a svoboda vědeckého bádání chápány jako zásadní hodnoty a principy ve vysokoškolském a výzkumném prostředí**, stále častěji se v EU, ale také na národní úrovni, **objevují obavy z jejich omezování**. Důkazem mohou být stále rostoucí počty zaznamenaných případů nelegitimního ovlivňování, které zcela zásadním způsobem tato práva a povinnosti narušují, a tím činí vysokoškolské a výzkumné prostředí ČR, ale také EU zranitelnější.

Evropská komise ve svém pracovním dokumentu [Tackling R&I Foreign Interference](#) upozorňuje na skutečnost, že internacionalizace výzkumného prostředí může vytvářet situace, kdy se vysokoškolské a výzkumné instituce mohou dostat do interakce s institucemi či jedinci, kteří na jedné straně výzkum či výuku obohacují, ale současně pracují v prostředí, kde je akademická a výzkumná činnost systematicky kontrolována. Mezinárodní spolupráce tak může napomoci exportovat některé invazivní metody či praktiky do našeho prostředí. Mezi takové jednání dle uvedeného dokumentu patří například kontrola občanů a občanek pracujících v zahraničí, jejich povinnost pravidelně se hlásit na velvyslanectvích, motivace vědců, vědkyň a studujících ke sdílení hlášení informací, sledování, a dokonce cenzurou digitální komunikace či online výuky, obtěžováním některých vědců a vědkyň po jejich návratu domů nebo obtěžováním jejich rodinných příslušníků, kteří po dobu jejich zahraničního pobytu zůstávali doma. Exportované praktiky zahrnují mimo jiné také nátlak na akademická nakladatelství v liberálních demokraciích, aby cenzurovala obsah, odmítání víz „nevítaným“ vědcům a vědkyním, jež se snaží navštívit represivní země za účelem své akademické práce, a vkládání textů do dohod o spolupráci akademických institucí v EU, které z nich fakticky činí strůjce porušování akademických práv a svobod. V neposlední řadě je Evropskou komisí v pracovním dokumentu upozorněno na některé skryté snahy představující hrozbu nelegitimního ovlivňování ve vysokoškolském a výzkumném prostředí, jako je podnícení akademiků a akademiček prostřednictvím financování, čestných titulů, placených pozic a dalších privilegií.

Vzhledem k rozmanitosti univerzit a výzkumných institucí jak v EU, tak i v ČR, **neexistuje univerzální návod, který by pomohl vzniklé situace řešit**. Je však nezbytné vytvořit na institucionální úrovni strategický přístup a systematické hodnocení a řízení rizik, jež budou v přiměřeném rozsahu odpovídat specifickým potřebám.

OPEN SCIENCE

Otevřená věda umožňuje reagovat na některé z nejnáročnějších problémů světa a vytvářet špičkový výzkum, kterého žádný stát nemůže dosáhnout sám. Je nutné si připustit, že **existují aktéři, kteří se snaží zneužít principu otevřené vědy. Zcela záměrně tak ve svůj prospěch zneužívají hodnoty vědecké komunity**, ať již k válčení, represím, sabotážím, narušováním ekonomických vztahů nebo k posílení svého politického vlivu či k vlivovému působení. V uvedeném kontextu je nesmírně důležité posílit bezpečnost výzkumu a navrhnout opatření na jeho ochranu.

„Otevřená inovace, otevřená věda a otevřenost světu“ známé také jako „trojí otevřenost či tři O“ cíle výzkumu a inovací EU byly poprvé představeny v roce 2015. Mezinárodní a otevřená povaha vědy a inovací byla prezentována jako klíčový prostředek rozvoje nových myšlenek a jako udržitelná investice do budoucnosti Evropy. V roce 2016 Evropská komise definovala otevřenou vědu jako proces založený na spolupráci a šíření znalostí pomocí digitálních technologií a nových nástrojů spolupráce. O tři roky později Evropská komise o otevřené vědě již nemluví jako o procesu, ale jako o systémové změně vedoucí k lepší vědě založené na otevřeném přístupu, spolupráci, komunikaci, sdílení znalostí, výsledků a dat, a to v co nejranějším stádiu výzkumu.

Vzhledem k rostoucímu strategickému soupeření a návratu k mocenské politice se však výše popsaný cíl „trojí otevřenosti“ stal předmětem tlaku a zájmu některých aktérů. V reakci na napjatou geopolitickou situaci, kdy technologie hrají klíčovou roli pro politickou, hospodářskou a vojenskou převahu, se proto demokratické státy začaly přiklánět k tzv. **„vyvážené otevřenosti“** a dlouhodobě vyzývají vysokoškolské a výzkumné instituce, aby sice zintenzivňovaly mezinárodní spolupráci a rozvíjely otevřenou spolupráci s mezinárodními partnery, ale činily tak plně v souladu se známým heslem **„as open as possible, as closed as necessary“**. V poslední době je stále více kladen důraz na druhou část uvedeného hesla.

Politika otevřené vědy zahrnuje řadu postupů uplatňovaných v průběhu celého výzkumného cyklu, usiluje o zpřístupnění, sdílení a hodnocení znalostí a jejich opakované použití, stejně jako o transparentní, spolupracující a inkluzivní prostředí. Je zajisté užitečné si uvědomit, že princip otevřené vědy v sobě snoubí „otevřenou vědu“ (otevřený přístup k recenzovaným vědeckým publikacím, **FAIR data, Otevřená definice – definice otevřených znalostí**), a **„otevřenost vědy“**, která usiluje o minimalizaci překážek výzkumné spolupráce (umožnění mobility výzkumných pracovníků a pracovníků i studujících, neformální spolupráce s výzkumnými pracovníky a pracovníci, sdílení informací prostřednictvím konferencí, workshopů či korespondence, stejně jako sdílení výsledků a spoluvytváření výzkumu mezi různými sektory a skupinami, včetně veřejnosti). Z výše popsaných dvou neoddělitelných oblastí principu otevřené vědy je to právě „otevřenost vědy“, která bude více ovlivněna bezpečnostními opatřeními a kde je třeba nastavit rozsáhlejší bezpečnostní procesy.

I když existuje široká shoda na mnoha výhodách, které otevřená věda výzkumu přináší, odlišný kontext a úhel pohledu může přinést zcela jiné úvahy. V roce 2022 Evropská komise vydala dokument **Open Science and Intellectual Property Rights**, který v kontextu „as open as possible, as closed as necessary“ vztahující se k výzkumným datům představuje možnou rovnováhu otevřeného přístupu na jedné straně a ochrany duševního vlastnictví na straně druhé.

V podobném duchu **hledání rovnováhy** je nutné postupovat také ve vztahu k bezpečnosti výzkumu. Bohužel je až příliš často **chybně argumentováno, že ochrana výzkumu jde nutně proti principům otevřené vědy**. Existují totiž **oprávněné důvody pro ochranu některých výsledků výzkumu a jejich částečného zveřejnění, pokud vůbec nějakého**. Mezi

takové důvody patří ochrana soukromí, duševní vlastnictví, obchodní důvody a také bezpečnost. Tato skutečnost je jasně formulována jednak v evropských dokumentech, které představují princip **Otevřené vědy v Horizontu Evropa** a také v národní legislativě **§ 12a odst. 2 zákona č. 130/2002 Sb.**, zákona o podpoře výzkumu a vývoje, v platném znění.

Při nastavování relevantních opatření je však nutné **dbát přiměřenosti, proveditelnosti, účinnosti a vždy individuálně posoudit, zda implementace navrženého opatření a náklady s ním spojené skutečně odpovídají potenciální hrozbě.** Jsou to pouze samotné vysokoškolské a výzkumné instituce, které jsou obeznámeny se svým výzkumem, partnerstvími, interními mechanismy nastavenými pro personální procesy či přijímáním studentů a studentek, a proto pouze ony samy mohou nejlépe posoudit potenciální rizika. Uzavřením vhodných dohod tak například mohou předejít pozdějším nejasnostem a sporům.

Účinná politika podporující bezpečnost výzkumu je pouze taková, která **respektuje institucionální autonomii a proporcionalitu**, podporuje řádné nastavení a provádění fungujících kontrolních mechanismů, které jdou ruku v ruce **s otevřenou, ale současně také odpovědnou vědou.**

ETIKA A INTEGRITA VÝZKUMU

Etika je nejčastěji definována jako soubor norem chování, který pomáhá rozlišit mezi přijatelným či nepřijatelným chováním a jednáním. Většina společností má legislativou zakotvená právní pravidla, která upravují chování či jednání, ale etické normy jsou mnohem širší a neformálnější než psané zákony.

Přestože většina společností používá zákony k prosazování obecně uznávaných morálních norem a podobné pojmy jsou používány i etickými a právními pravidly, **etika a právo nemusí být vždy totožné.**

Mnoho oborů, institucí a profesí (typicky profese sdružené v profesních komorách) má prostřednictvím kodexů sepsané normy či zásady chování, které odpovídají jejich konkrétním záměrům a cílům. Takové dokumenty pomáhají jednotlivým oborům koordinovat svou činnost, aktivity a zavazují těmito dokumenty své činy. Současně tak podporují důvěru veřejnosti v daný obor.

Na úrovni EU je relevantním dokumentem **Evropský kodex integrity výzkumu** revidovaný v roce 2023, jehož zásady jsou platné ve všech vědních i akademických disciplínách. Daný kodex deklaruje: „Výzkum je společná činnost, kterou provádí mnoho různých aktérů v akademickém prostředí, v rámci průmyslu i v jiných prostředích. Je k němu zapotřebí přímá i nepřímá spolupráce, která často přesahuje společenské, politické i kulturní hranice. Výzkum se opírá o svobodné formulování výzkumných otázek a teorií, získávání empirických důkazů a používání vhodných metod neustranným způsobem. Jeho jádrem je tedy práce společenství výzkumných pracovníků a pracovníc a neměl by být ovlivňován tlakem ze strany zadavatelů ani ideologickými, ekonomickými či politickými zájmy. Aby si systém výzkumu i jeho výsledky udržely důvěryhodnost, integrita výzkumu je naprosto zásadní“. Evropský kodex dále ve svém obsahu popisuje, jaké jsou možné důsledky a dopady po-

rušení integrity výzkumu: *“Narušuje se tím průběh výzkumu, zhoršují se vztahy mezi výzkumnými pracovníky a pracovníci, klesá důvěra ve výzkum a jeho věrohodnost, dochází k plýtvání zdroji a může dojít k poškození účastníků a účastnic výzkumu a předmětů zkoumání, uživatelů a uživatelek, společnosti nebo životního prostředí.”*

Přestože jsou vydané kodexy, ať již na evropské, národní či institucionální úrovni, velmi důležité a užitečné, stejně jako každý jiný soubor pravidel **nepokrývají kompletní výčet možných situací**, často si odporují a vyžadují značný výklad. Z daného důvodu je proto velmi důležité, aby se výzkumní či akademičtí pracovníci a pracovníce naučili, jak interpretovat, posuzovat a uplatňovat různé normy a pravidla výzkumu a jak se rozhodovat a jednat eticky v rozmanitých situacích. Výklad hodnot a zásad, jimiž se výzkum řídí, může být ovlivněn společenským, politickým či technologickým vývojem stejně jako změnami výzkumného prostředí. Vzdělávání v oblasti etiky výzkumu by mělo pomoci vypořádat se s etickými dilematy, s nimiž se pravděpodobně výzkumní a akademičtí pracovníci a pracovníce během své kariéry setkají. Již **samotné seznámení se s důležitými pojmy, nástroji, zásadami a metodami, které mohou být při řešení těchto dilemat užitečné, je preventivním a zajištěním přínosným opatřením.**

Etická dilemata jsou také součástí mezinárodní spolupráce ve výzkumu, vývoji a inovacích.

Taková dilemata mohou nastat například při spolupráci s jednotlivými osobami či institucemi ze zemí, v nichž nejsou dodržována základní lidská práva. Zcela konkrétně se mohou objevit pochybnosti, jak postupovat při výzkumu, jehož výsledky mohou být zahraničním partnerem využity k porušování těchto práv, či k upevnění vojenského postavení dané země.

Další možnost etického dilematu může nastat v okamžiku, kdy výzkumní pracovníci a pracovníce ze zemí, které nedodržují základní lidská práva, mohou být během svého výzkumu nebo po návratu do své země nuceni využívat získaných znalostí k účelům, které lidská práva a svobody porušují.⁶ Jiné etické dilema nastává, pokud společné výsledky projektu jsou například záměrně modifikovány a prezentovány takovým způsobem, aby propagovaly politický režim dané země, která nedodržuje základní lidská práva.

Je důležité si v rámci mezinárodní spolupráce být takovýchto skutečností a možností na institucionální, ale také individuální úrovni vědomi a reflektovat je do celého cyklu výzkumu. Tedy již od samotného navazování kontaktů, definování předmětu mezinárodní spolupráce, ale také v průběhu realizace samotného projektu a po jeho skončení.

⁶ [National knowledge security guidelines | Publication | National Contact Point for Knowledge Security \(loketken-nisveiligheid.nl\)](#)

Vysokoškolské a výzkumné instituce v ČR mají kromě svých **etických kodexů**⁷ také **institucionálně ukotvené etické komise**⁸, které pomáhají řešit otázky týkající se etiky vědecké a akademické práce. Vzhledem k výše nastíněným možným etickým dilematům spojeným s mezinárodní spoluprací ve výzkumu, vývoji a inovacích je vhodné **přehodnotit působnost etických komisí a rozšířit ji také o otázky týkající se mezinárodní spolupráce představující etická dilemata**. Působnost etických komisí by se dle některých zahraničních zkušeností neměla soustředit primárně na způsoby provádění výzkumu, ale také na **neetické použití výsledků výzkumu**.⁹

7 [Etický kodex výzkumných pracovníků v AV ČR – Akademie věd České republiky \(avcr.cz\)](#); [Etický kodex – Univerzita Karlova \(cuni.cz\)](#);

8 [Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích – Etická komise JU \(jcu.cz\)](#); [Etická komise Masarykovy univerzity | Masarykova univerzita \(muni.cz\)](#)

9 [National knowledge security guidelines | Publication | National Contact Point for Knowledge Security \(loketken-nisveiligheid.nl\)](#)

INICIATIVY A NÁSTROJE EU

Politika posilování bezpečnosti výzkumu může být účinná pouze pokud bude řádně uplatňována na všech úrovních, tedy na úrovni EU, úrovni národní a institucionální úrovni. Přičemž každý z aktérů má svoji nezastupitelnou roli a s ní spojené povinnosti. Koordinace na úrovni EU je důležitým předpokladem zamezujícím roztržitosti Evropského výzkumného prostoru. Ambicí této kapitoly je stručně představit existující či připravované iniciativy a nástroje EU k posilování bezpečnosti výzkumu.

DOKUMENTY

V květnu 2021 Evropská komise zveřejnila sdělení [Global Approach to Research and Innovation](#), které ve svém obsahu uvedlo, že by EU měla nadále nabízet výzkumným pracovníkům a pracovnícím demokratické prostředí bez politických zásahů, hájící akademická práva a svobody tak, jak je uvedeno v Listině základních práv EU. **Sdělení vyzdvihlo skutečnost, že akademická svoboda, integrita a institucionální autonomie tvoří základní hodnoty vysokoškolských a výzkumných institucí v EU.** Úkolem EU a jejích členských států je tyto společné hodnoty podporovat a chránit na mezinárodní úrovni, a **dodržovat** tak zásady [Bonnské deklarace o svobodě vědeckého výzkumu vůči třetím stranám](#). O rok později byla v návaznosti na sdělení v rámci francouzského předsednictví v Radě EU představena deklarace [The Marseille Declaration](#) o mezinárodní spolupráci v oblasti výzkumu a inovací, která zdůrazňuje klíčové hodnoty a zásady směřující pro mezinárodní spolupráci ve výzkumu, vývoji a inovacích jako je svoboda vědeckého výzkumu, etika, integrita, otevřená věda a autonomie institucí.

Také [zasedání G7](#) v červnu roku 2022 ve své agendě věnovalo **patřičnou pozornost bezpečnosti výzkumu, akademickým svobodám a otevřené vědě**. Evropská komise v daném roce vydala pracovní dokument [Tackling R&I Foreign Interference](#), jehož záměrem bylo poskytnout informace o možných postupech zmírňující rizika vlivového působení na vysokoškolské a výzkumné instituce a podpořit ochranu základních hodnot, zejména akademických práv a svobod, výzkumné integrity či institucionální autonomie.

[Evropská strategie hospodářské bezpečnosti](#) přijatá v roce 2023 upozorňuje, že v souvislosti s měnící se geopolitickou situací a technologickým pokrokem posledních let je nutné **také posílit odolnost vysokoškolského a výzkumného prostředí před nelegitimním ovlivňováním a s tím spojenou ochranu mezinárodní spolupráce ve výzkumu, vývoji a inovacích**. V návaznosti na tento dokument bylo v říjnu 2023 přijato [Doporučení Komise o technologických oblastech s kritickým významem pro hospodářskou bezpečnost EU](#) za účelem posouzení rizik ve spolupráci s členskými státy.

Dané doporučení definovalo deset oblastí kritických technologií, které jsou pro hospodářskou bezpečnost EU stěžejní:

- pokročilé polovodičové technologie
- technologie umělé inteligence
- kvantové technologie
- biotechnologie
- pokročilá konektivita, navigace a digitální technologie
- pokročilé snímací technologie
- vesmírné a pohonné technologie
- energetické technologie
- robotika a autonomní systémy
- pokročilé materiály, výrobní a recyklační technologie

Na konci roku 2023 [Evropská komise ve spolupráci s členskými státy zahájila hodnocení rizik u prvních čtyř kritických technologií](#). Hodnocení mělo určit hlavní zranitelnosti a systémové hrozby v ce-loevropském kontextu a podnítit vznik konkrétních a proporcionálních opatření v daných oblastech.

V lednu 2024 bylo Evropskou komisí zveřejněno [Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě – Posílení evropské hospodářské bezpečnosti: úvod k pěti novým iniciativám](#), které ve svém obsahu hodnotí dosavadní činnosti EU a definuje pět konkrétních iniciativ se záměrem posílit hospodářskou bezpečnost EU. Mezi ně patří také [Návrh Doporučení Rady k posílení bezpečnosti výzkumu](#), který je naprosto logickým vyústěním předcházejících dílčích iniciativ a práce Evropské komise a členských států v uplynulých letech. Poprvé se však prostřednictvím doporučení demonstruje sdílený pocit naléhavosti i společné definování problémů. Navržená opatření jsou adresována napříč úrovněmi všem aktérům podílejícím se na ekosystému výzkumu.

EVROPSKÝ VÝZKUMNÝ PROSTOR

Hlavním **posláním Evropského výzkumného prostoru** je již od jeho samého počátku v roce 2000 **řešit roztříštěnost systému výzkumu a inovací** v členských státech EU a sladování národních politik a programů pro efektivnější výzkum. **Koncept Evropského výzkumného prostoru prošel rozsáhlým a postupným vývojem, který významným způsobem přispěl k čelení aktuálním globálním výzvám.** V roce 2007 byl prostřednictvím [článku 179 Lisabonské smlouvy](#) zaručen volný pohyb výzkumných pracovníků a pracovníc, vědeckých poznatků a technologií, což bylo zcela klíčové pro další směřování konceptu Evropského výzkumného prostoru.

V období mezi lety 2012–2020 se jeho politika soustředila na implementaci opatření, která zajistila nadnárodní spolupráci, posílila gender mainstreaming a podpořila optimální oběh vědeckých poznatků napříč EU. **Hlavní priority Evropského výzkumného prostoru byly definovány v [ERA Roadmap 2015–2020](#)**, která se stala inspirativním dokumentem pro řadu členských států v definování národních politik výzkumu, vývoje a inovací.

V roce 2021 byl zahájen tzv. **Nový evropský výzkumný prostor**, a to prostřednictvím doporučení Rady [o Paktu pro výzkum a inovace v Evropě](#), který také dal základ první politické [Agendě pro Evropský výzkumný prostor na roky 2022–2024](#), jež definuje prioritní aktivity, kterým je nutné se systematicky na úrovni členských států věnovat, aby bylo docíleno stanovených pokroků a cílů, a byla tak posílena stabilita a odolnost EU, aby se snáze vyrovnávala s budoucími krizemi.

Potřeba politik a opatření na ochranu akademických a výzkumných svobod, jakož i institucionální odolnosti a obecněji ochrana evropských demokratických hodnot, je více rozpracována v úvodu této metodiky. Je však nutné zmínit, že daný význam je také uveden v klíčových dokumentech Evropského výzkumného prostoru. Politika Evropského výzkumného prostoru si proto jako jednu ze svých aktivit, konkrétně **Aktivitu 6 pro období 2022–2024, stanovila ochranu akademických práv a svobod v EU a s tím související problematiku vlivového působení v prostředí vysokoškolských a výzkumných institucí.**

Primárním cílem uvedené aktivity 6 je šířit povědomí o dané problematice napříč EU a přispět k definování a implementaci vhodných opatření přispívajících k řešení zahraničních zásahů do činnosti výzkumných a vysokoškolských institucí. **Mutual Learning Exercise on Tackling R&I Foreign Interference** byl zcela konkrétním nástrojem, který využilo třináct členských států (včetně ČR) ke sdílení zkušeností a znalostí k dané problematice a k inspiraci provádění možných opatření posilujících ochranu vysokoškolských a výzkumných institucí na národních úrovních.

Příprava Politické agendy pro Evropský výzkumný prostor na roky 2025–2027 členskými státy a Evropskou komisí jasně **reflektuje význam problematiky související s posílením bezpečnosti výzkumu.** Současně však zdůrazňuje nutnost koordinace na úrovni EU, aby nedocházelo k roztříštěnosti Evropského výzkumného prostoru a byly zajištěny rovné podmínky a ochrana integrity.

HORIZONT EVROPA

Horizont Evropa je pro období 2021–2027 devátý rámcový program EU pro výzkum a inovace. Celková alokace programu 95,5 miliardy eur z něj činí **největší program na světě financující výzkum a inovace.**

Záměrem programu Horizont Evropa je usnadňovat spolupráci a posilovat dopad výzkumu a inovací a rozvoje společnosti. Současně je programem efektivním nástrojem provádění politik EU, a přispívá tak k řešení aktuálních problémů a globálních výzev. Horizont Evropa primárně zahrnuje iniciativy související přímo s podporou výzkumu a inovací. Obsahuje však také ustanovení **chránící strategické zájmy EU**, které jsou definované v politice [internacionalizace výzkumu a inovací](#).

Program Horizont Evropa byl zřízen dne 28. dubna 2021 [nařízením EU 2021/695](#), které definuje pravidla pro účast a šíření výsledků. Vzhledem k vývoji geopolitické situace a nutnosti ochrany hospodářské bezpečnosti EU, kde výzkum, vývoj a inovace hrají důležitou roli, **se Evropská komise rozhodla využít a aktivovat ochranná opatření zakotvená v daném nařízení.**

Nařízení uvádí, že v zájmu zajištění vědecké excelence a v souladu s [článkem 13 Listiny základních práv EU](#) by měl program podporovat **do držování akademických práv a svobod ve všech zemích, které využívají jeho finanční prostředky.** [Článek 22 odst. 5](#) uvádí „...pokud jde o akce spojené se strategickými prostředky, zájmy, autonomií nebo bezpečností Unie, pracovní program může stanovit, že účast může být omezena na právní subjekty usazené pouze v členských státech nebo na právní subjekty usazené kromě členských států v uvedených přidružených nebo jiných třetích zemích“. [Odstavec 5](#) dále zmiňuje „...v řádně odůvodněných a výjimečných případech a s cílem zaručit ochranu strategických zájmů Unie a jejích členských států může pracovní program z jednotlivých výzev k podávání návrhů rovněž vyloučit účast právních subjektů, které jsou usazeny v Unii nebo v přidružených zemích, přímo nebo nepřímo kontrolovaných nepřidruženými třetími zeměmi nebo právními subjekty nepřidružených třetích zemí, nebo jejich účast podřídí podmínkám stanoveným v pracovním programu“.

Evropská komise se současně rozhodla vyloučit subjekty sídlící v Číně z inovačních aktivit Horizontu Evropa, a to v souvislosti s [článkem 22 odst. 6](#) daného nařízení, který uvádí „...ve vhodných a řádně odůvodněných případech může pracovní program stanovit další kritéria způsobilosti vedle kritérií uvedených v odstavcích 2 až 5 s ohledem na specifické požadavky politiky nebo povahu a cíle akce, včetně počtu právních subjektů, druhu právního subjektu a místa usazení.“

Evropská komise postupuje systematicky a ke zmírnění identifikovaných rizik pro zájmy EU zdůrazňuje také další relevantní články či odstavce obsažené v uvedeném nařízení. Mezi často zmiňované patří [článek 39](#) vztahující se k využívání a šíření výsledků, a to konkrétně jeho odstavec 6, který sděluje: „Není-li v pracovním programu stanoveno jinak, musí návrhy obsahovat plán pro využívání a šíření výsledků. V případě, že očekávané využití výsledků zahrnuje vývoj, vytvoření, výrobu a uvádění na trh produktu či postupu nebo vytváření a poskytování služby, musí plán obsahovat strategii pro toto využití. V případě, že se v plánu uvádí využití výsledků především v nepřidružených třetích zemích, právní subjekty vysvětlí, do jaké míry, může být takovéto využití ještě považováno za využití v zájmu Unie“. Dalším nástrojem je [článek 40 odst. 4](#) věnující se problematice převodu vlastnictví a udělování licencí „V odůvodněných případech grantová dohoda stanoví, že Komise nebo příslušný

financující subjekt má právo na vznesení námítky proti převodu vlastnictví výsledků nebo udělení výhradní licence k výsledkům, pokud:

- a) příjemci, kteří vytvořili výsledky, obdrželi financování z prostředků Unie;
- b) se jedná o převod vlastnictví nebo udělení licence právnímu subjektu, který je usazený v nepřídružené třetí zemi; a
- c) převod vlastnictví nebo udělení licence není v souladu se zájmy EU.

Pokud je stanoveno v grantové dohodě právo na vznesení námítky, musí příjemce předem podat oznámení o svém záměru převést vlastnictví výsledků nebo udělit výhradní licenci k výsledkům. Práva na vznesení námítky se lze písemně vzdát, pokud jde o převody nebo granty konkrétně určeným právním subjektům, jsou-li zavedena opatření chránící zájmy Unie“.

V neposlední řadě je Evropskou komisí upozorňováno na obsah **článku 20 odst. 1 daného dokumentu, který se vztahuje k nutnosti uzavírat se zeměmi mimo EU bezpečnostní dohody** „Akce prováděné v rámci programu musí být v souladu s příslušnými bezpečnostními pravidly a zejména pravidly na ochranu utajovaných informací před neoprávněným zveřejněním, včetně dodržování příslušných unijních a vnitrostátních právních předpisů. V případě výzkumu prováděného mimo Unii, při kterém jsou využívány utajované informace nebo takové informace vznikají, je nezbytné, aby kromě souladu s těmito požadavky byla uzavřena dohoda o bezpečnosti informací mezi Uníí a třetí zemí, v níž se má výzkum provádět“.

Součástí Balíčku hospodářské bezpečnosti, představeného Evropskou komisí v lednu 2024, byl také konzultační materiál **[Bílá kniha o možnostech posílení podpory výzkumu a vývoje zahrnujícího technologie s potenciálem dvojího užití](#)**, který upozorňuje na skutečnost, že velké množství technologií zásadních pro hospodářskou bezpečnost EU má potenciál dvojího užití. V kontextu měnící se geopolitické situace a s tím souvisejícími novými výzvami, riziky a hrozbami je dle Evropské komise stále důležitější podporovat výzkum a vývoj zahrnující také technologie s potenciálem dvojího užití. Kromě stimulu k diskusi Bílá kniha **představuje možné úpravy podmínek rámcového programu EU pro výzkum a inovace**, který nyní podporuje výzkumné a vývojové činnosti zaměřené výhradně na civilní využití.

Evropská komise společně s členskými státy nedávno **zahájila diskusi k přípravě nadcházejícího desátého rámcového programu EU pro výzkum a inovace** také v kontextu posílení bezpečnosti výzkumu. Je jisté s ohledem na výše uvedený výčet aktivovaných opatření a podnětů, že nová generace bezpečnostních opatření významným způsobem ovlivní podobu programu, který od roku 2028 nahradí současný program Horizont Evropa. Zkušenosti z předešlých rámcových programů související se strategickými zájmy EU by nám mohly zajisté v lecčem napovědět. Není proto zcela od věci se pro nadcházející roky nechat inspirovat motivačním citátem, že **„šťěstí přeje připraveným“**.

NÁRODNÍ ÚROVEŇ

ČR patří mezi demokratické a ekonomicky nejvyspělejší státy světa a je si dobře vědoma své odpovědnosti reagovat na současná rizika spojená s internacionalizací výzkumu, vývoje a inovací. Ve své identitě čerpá i ze zkušenosti s totalitním režimem a přechodem k demokracii. Toto vědění ji pomáhá nastavit v kontextu demokratických principů a politik EU relevantní opatření, aby dostála své povinnosti pomáhat vysokoškolským a výzkumným institucím odpovědně dané situaci čelit. Následující kapitola představuje iniciativy a opatření z národního prostředí, které s problematikou nelegitimního ovlivňování, posilováním institucionální odolnosti a bezpečnosti výzkumu souvisí.

ZÁKLADNÍ DOKUMENTY BEZPEČNOSTNÍ PROBLEMATIKY

Současné bezpečnostní prostředí a bezpečnostní hrozby pro ČR jsou popsány v **Bezpečnostní strategii ČR 2023**, která svým obsahem **také přispívá k posouzení bezpečnostních otázek ve vysokoškolském a výzkumném prostředí**. Strategie poukazuje na širokou provázanost bezpečnostních hrozeb, kdy nelze oddělovat vnitřní a vnější bezpečnost, bezpečnost v reálném a online prostoru či bezpečnost státu, společnosti a jednotlivce a jednotlivkyně. Současně klade důraz na celovládní a celospolečenský přístup, kdy nejen každá instituce, ale také každý občan se svou měrou, přístupem a chováním podílí na zajišťování bezpečnosti.

ČR v kontextu obsahu uvedeného dokumentu musí být schopna aktivní prevence a zvládnání ekonomického nátlaku či vlivových operací, kam spadá také problematika nelegitimního ovlivňování ve vysokoškolském a výzkumném prostředí. Úkolem ČR je zamezovat snahám některých státních i nestátních aktérů získat nelegitimními praktikami ekonomickou nebo technologickou výhodu či přímo poškodit soukromé společnosti, vysokoškolské a výzkumné instituce nebo národní zájmy. Klíčovou roli při zvládnání těchto hrozeb má dle uvedené strategie řádné institucionální a personální zajištění ochranných mechanismů. Bezpečnostní strategie také poukazuje na rizikové aktéry, kteří jsou globální hrozbou bezpečnosti a stále důrazněji prosazují své zájmy snahou o přeměnu stávajícího mezinárodního řádu založeného na pravidlech. Ke svým praktikám využívají nástrojů hybridního působení jakož i otevřenosti mezinárodní spolupráce ve vysokoškolském a výzkumném prostředí.

ČR prostřednictvím vydané strategie mimo jiné deklaruje svůj aktivní přístup a připravenost vytvářet bezpečné prostředí pro realizaci výzkumu, vývoje a inovací světové úrovně. Současně zdůrazňuje, že **zajištění bezpečného výzkumu, vývoje a inovací, jakož i zavádění technologií bezpečným způsobem, je zásadní podmínkou pro další rozvoj české ekonomiky.**

Informace vztahující se k bezpečnostní situaci a bezpečnostním hrozbám ČR jsou také reflektovány ve [výročních zprávách Bezpečnostní informační služby](#). Ta na rizika a hrozby nelegitimního ovlivňování ze strany cizí moci v kontextu mezinárodní spolupráce ve vysokoškolském a výzkumném prostředí dlouhodobě poukazuje. Současně zdůrazňuje nutnost šíření povědomí o dané problematice ve společnosti, potřebu řádné edukace zaměstnanců a zaměstnankyň relevantních institucí a uvědomění si osobní odpovědnosti.

Národní úřad pro kybernetickou a informační bezpečnost hraje klíčovou a nezastupitelnou roli v zajišťování kybernetické bezpečnosti ČR. Svůj nelehký úkol shrnuje pravidelně prostřednictvím [Výročních zpráv Národního úřadu pro kybernetickou a informační bezpečnost](#), ve kterých také reflektuje vysokoškolské a výzkumné prostředí. Současně prostřednictvím svých rozsáhlých činností a osvětových aktivit upozorňuje na skutečnost, že **vysokoškolské a výzkumné instituce disponují cennými informacemi**, které jsou často a snadno **předmětem kybernetické špionáže**. A v kontextu současného geopolitického napětí a stále více digitálního světa není kyberbezpečnost záležitostí jen několika institucí nebo jedinců, ale záleží na odpovědném přístupu nás všech.

METODICKÁ A SYSTÉMOVÁ PODPORA

Medializace rostoucího počtu domácích i zahraničních událostí a kauz týkajících se mezinárodní spolupráce vysokoškolských a výzkumných institucí v uplynulých letech vede k většímu vnímání potřeby ochrany relevantních institucí před nelegitimním působením.

Ministerstvo vnitra v k tomuto problému v roce 2021 vypracovalo dokument [Protivlivový manuál pro sektor vysokých škol](#), jenž představuje především souhrn rad a doporučení, ale také návod, jak se vyrovnat se situacemi vlivového působení cizí moci, jak reagovat a postupovat. Manuál si neklade za cíl popsat všechny možnosti, jak může vlivové působení cizí moci na vysokoškolské a výzkumné instituce probíhat, ale soustředí se na popis základních technik a postupů. Zkušenosti ukazují, že ne vždy je možné předcházet všem hrozbám v jejich šíři a komplexnosti, ale je dobré si jich být vědomi a připravit se na ně. V roce 2022 byl v reakci na další kauzy, ve spolupráci s Akademií věd ČR pro její interní potřebu, vydán **Manuál AV ČR pro omezení vlivového působení cizí moci**.

Vláda ČR svým **usnesením ze dne 25. října 2023 č. 794** k návrhu rozšíření systému pro posílení odolnosti veřejné správy proti nelegitimnímu ovlivňování uložila 1. místopředsedovi vlády a ministru vnitra **umožnit i vysokoškolským a výzkumným institucím absolvovat školení zaměřené na problematiku nelegitimního ovlivňování, které zajišťuje Ministerstvo vnitra.**

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy na jaře 2023 ustavilo platformu s názvem **Mezirezortní pracovní skupina pro potírání nelegitimního ovlivňování ve vysokoškolském a výzkumném prostředí**, jejímž hlavním cílem je hlouběji se problematikou nelegitimního ovlivňování zabývat a vytvořit systém vhodných opatření, která přispějí k posílení a ochraně vysokoškolského a výzkumného prostředí na národní úrovni, a to plně v kontextu politiky EU. Členové a členky skupiny zastupují Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy; Ministerstvo vnitra; Ministerstvo průmyslu a obchodu; Národní úřad pro kybernetickou a informační bezpečnost; Finanční analytický úřad; Radu pro výzkum, vývoj a inovace a Úřad ministryně pro vědu, výzkum a inovace. Zástupci a zástupkyně Akademie věd ČR a vysokých škol se jednání skupiny účastní v roli stálých hostů a hostek.

Záměrem skupiny je také připravit **sadu metodických materiálů** (jako je předkládaný soubor dokumentů ke zvyšování odolnosti vůči nelegitimnímu ovlivňování ve vysokoškolském a výzkumném prostředí) nápomocných k vyhodnocování potenciálních rizik mezinárodní spolupráce, relevantních pro všechny aktéry podílejících se na ekosystému výzkumu, vývoje a inovací v ČR. Vytvořit by měla možné návody k nastavení interních mechanismů potřebných k posílení institucionální odolnosti vůči nelegitimnímu ovlivňování.

Za stěžejní úkon na národní úrovni s významným vlivem na bezpečnost výzkumu a posílení institucionální odolnosti vysokoškolských a výzkumných institucí lze považovat to, že **Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy jako Řídící orgán Operačního programu Jan Amos Komenský promítlo** danou problematiku také **do plánované výzvy Výzkumné prostředí**, a to konkrétně do **Aktivity 9 – Nastavení systému pro zvyšování institucionální odolnosti vůči nelegitimnímu ovlivňování**. Daná výzva zveřejněná v červnu 2024 má za cíl podpořit rozvoj kapacit, znalostí a dovedností manažerských, výzkumných a dalších pracovníků a pracovníc výzkumných organizací v oblasti strategického řízení výzkumu a vývoje za účelem zvýšení jejich odborné kapacity pro manažerské řízení výzkumných organizací i strategické řízení výzkumu a vývoje a vytvoření mezinárodně konkurenceschopných podmínek a odolného, bezpečného prostředí pro provádění excelentního výzkumu a vývoje. Vysokoškolské a výzkumné instituce tak mohou využít uvedenou pobídku k internímu nastavení potřebných řídicích mechanismů, systémovému ukotvení jakož i k personálnímu zajištění dané agendy. Povinnou součástí realizace Aktivity 9 je šíření povědomí o dané problematice a zajištění vzdělávání zaměstnanců a zaměstnankyň.

Vývoj politiky posilování bezpečnosti výzkumu na národní úrovni bude ovlivněn proaktivním jednáním a budoucím ukotvením související problematiky v zásadních nástrojích strategické či legislativní povahy. Vysoké školy v souladu s povinností dané zákonem č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, každoročně předkládají Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy **výroční zprávu o činnosti vysoké školy a výroční zprávu o hospodaření vysoké školy**. **Od roku 2025 bude osnova výroční zprávy o činnosti vysoké školy zahrnovat** také část vztahující se k problematice **posilování odolnosti vůči nelegitimnímu ovlivňování**. Koncem roku 2023 byl představen **návrh nového zákona o výzkumu, vývoji, inovacích a transferu znalostí a o změně některých zákonů**, který ve svém obsahu zmiňuje také problematiku související s bezpečností výzkumu

a s nutností posílit institucionální odolnost proti nelegitimnímu ovlivňování ve výzkumném prostředí. Další možností systémové povahy by mohlo být promítnutí daného tématu do navazujících opatření [Národní politiky VaVal ČR 2021+](#) nebo do [Metodiky hodnocení výzkumných organizací a programů účelové podpory výzkumu, vývoje a inovací](#).

MEZINÁRODNÍ PARTNEŘI

ČR jako rovnocenný člen a partner EU prostřednictvím dílčích opatření a také v kontextu výše uvedeného aktivně přispívá k posilování odolnosti Evropského výzkumného prostoru. Považuje však **za přínosné spolupracovat a umožnit výměnu zkušeností a sdílení příkladů dobré či špatné praxe v problematice související s bezpečnostní výzkumem také s dalšími demokratickými státy mimo EU**. Domnívá se, že jen takový přístup pomůže chránit demokratické vysokoškolské a výzkumné instituce po celém světě a učinit je odolnějšími. **ČR v uplynulých letech navázala v daném tématu úzkou spolupráci především s Velkou Británií a Spojenými státy americkými** a je si vědoma, že uskutečněná mezinárodní expertní setkání se zástupci obou států přinesla do národního prostředí mnoho užitečného. [Doporučení britské rektorské konference k problematice bezpečnosti výzkumu](#) je zajisté inspirativním dokumentem, stejně jako [rady britské národní bezpečnostní agentury NPCA k bezpečnostnímu výzkumu](#) či praktické návody [publikované Univerzitou v Liverpoolu](#). Neméně podnětným materiálem je americký vládní dokument [\(NSPM-33\) O strategii národní bezpečnosti pro vládu USA podporovaný výzkum a vývoj](#) či vytvořený [program ASCE](#) využívající odborných znalostí univerzit k řešení hrozeb, které zahraniční protivníci představují pro americké akademické instituce.

ČR bude i nadále usilovat o prohlubování spolupráce a sdílení relevantních informací s demokratickými státy související s posilováním bezpečnosti výzkumu, neboť je primárně v jejím vlastním zájmu prohlubovat důvěru mezinárodních partnerů a současně demonstrovat připravenost chránit vysokoškolské a výzkumné prostředí před nepřátelskými záměry.

PROVÁZANOST AGENDY

ČR si je dobře vědoma skutečnosti, že **problematika nelegitimního ovlivňování ve vysokoškolském a výzkumném prostředí je úzce provázána s celou škálou činností, kterým je nutné věnovat v kontextu mezinárodní spolupráce náležitou pozornost**: sankční politika a sankční mechanismy, výzkum technologií s potenciálem dvojího užití, kontrola vývozu zboží dvojího užití, oblast technické pomoci a nehmotného přenosu technologií, prověřování zahraničních investic, kyberbezpečnost, jakož i ochrana dobrého jména českých vysokoškolských a výzkumných institucí.

Níže uvedené dokumenty a aktivity mohou přispět k prohloubení informovanosti o oblasti související s posilováním bezpečnosti výzkumu:

- Ministerstvo vnitra v roce 2021 vypracovalo dokument [Protivlivový manuál pro sektor vysokých škol](#), jenž představuje především souhrn rad a doporučení, ale také návod, jak se vyrovnat se situacemi s přítomností vlivového působení cizí moci, jak reagovat a postupovat. V roce 2022 byl vydán Manuál AV ČR pro omezení vlivového působení cizí moci.

- Finanční analytický úřad v roce 2021 představil metodickou pomůcku určenou především vysokoškolským a výzkumným institucím **Příručka technické pomoci a nehmotného přenosu technologií**, která se věnuje problematice omezujícího opatření v rámci mezinárodních sankcí a související problematice kontroly nehmotných technologií. Příručka bude v roce 2024 aktualizována.
- V roce 2022 Celní správa ČR zahájila osvětovou iniciativu **Chraňme Evropu společně** usilující o partnerství, spolupráci a pomoc obchodní veřejnosti a akademické obci při prevenci nezákonného šíření zboží, technologií a informací podléhajících kontrole vývozu.
- Ministerstvo průmyslu a obchodu pravidelně prostřednictvím **výročních zpráv** informuje o fungování mechanismu na prověřování zahraničních investic, který může být v některých případech relevantní i pro spin-offy zabývající se například nastupujícími a disruptivními technologiemi.
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v roce 2023 věnovalo **6. ročník Národního dne velkých výzkumných infrastruktur problematice nelegitimního ovlivňování: zvyšování povědomí a odolnosti**. Záznam dané konference obsahuje řadu cenných informací související s danou problematikou jak z národního, tak i mezinárodního prostředí.

INSTITUCIONÁLNÍ ÚROVEŇ

Záměrem následující kapitoly je v obecné rovině nastínit rozsah a možnosti uchopení problematiky nelegitimního ovlivňování v rámci vysokoškolských a výzkumných institucí, a to plně v souladu s institucionální autonomií, jakož i akademickými svobodami. Současně však kapitola prohlubuje porozumění dané problematice a dává nahlédnout do možnosti nastavení samotného procesu posilování bezpečnosti výzkumu na institucionální úrovni, a to od okamžiku uvědomění si reálnosti hrozby až po implementaci ochranných opatření a postupů vždy přiměřených potenciálním rizikům dané instituce.

POSTAVENÍ VYSOKOŠKOLSKÝCH A VÝZKUMNÝCH INSTITUCÍ

Evropská komise ve svém tzv. **Balíčku hospodářské bezpečnosti** představeném v lednu 2024 důrazně upozorňuje na změny mezinárodního prostředí. Rostoucí strategické soupeření a návrat k mocenské politice ovlivňují mezinárodní vztahy, výsledkem čehož jsou hrozby, které jsou rozmanitější, nepředvídatelné a často hybridní¹⁰.

10 Hybridní hrozby se v kontextu daného návrhu Doporučení Rady o posílení bezpečnosti výzkumu vztahují k případům, kdy se státní či nestátní aktéři snaží zneužít zranitelnosti EU ve svůj prospěch tím, že koordinovaně využívá kombinaci opatření (např. diplomatických, vojenských, ekonomických a technologických), aniž by formálně vedli válku.

Pod tlakem se ocitají nejen vědecké hodnoty, jako jsou akademické svobody, etika, integrita výzkumu a princip otevřenosti, ale hrozí také nebezpečí nežádoucího přenosu znalostí a zneužití výsledků výzkumu. Vědecké poznatky a z nich vyplývající aplikace jsou totiž některými státy stále častěji strategicky využívány k tomu, aby globálně demonstrovaly ekonomickou, politickou a vojenskou sílu. **Vysokoškolské a výzkumné instituce se tak v kontextu výše uvedeného ocitají ve stále náročnějších situacích spojených s riziky nežádoucího přenosu kritických technologií do zemí, kde mohou být využívány v rozporu se základními lidskými právy či k posílení vojenské moci těchto zemí.** Ačkoliv taková spolupráce není v ČR vždy zakázána a v této souvislosti legislativně ošetřena, je vhodné ji podrobit řádnému hodnocení.

Definování a nastavování účinných opatření posilujících bezpečnost výzkumu a odolnost vysokoškolských a výzkumných institucí vůči nelegitimnímu ovlivňování je tak v kontextu výše uvedeného dle Návrhu Doporučení Rady k posílení bezpečnosti výzkumu často spojené s **balancováním a hledáním možných řešení v „šedých zónách“, kde určité podoby mezinárodní spolupráce ve výzkumu, vývoji a inovacích, nejsou zakázány, ale přesto jsou nežádoucí, protože jsou neetické či představují rizika národní a potažmo tak i unijní bezpečnosti.**

ODPOVĚDNOST

Vysokoškolské a výzkumné instituce jsou v souladu s akademickými svobodami a institucionální autonomií, tak jak je uvedeno v národní legislativě, jejich statutech a zakládacích listinách či dalších relevantních dokumentech, **odpovědný za rozvoj a řízení své mezinárodní spolupráce.** Současně jsou si plně vědomy své role a odpovědnosti vůči společnosti a úkolu chránit demokratické a akademické hodnoty. Tato skutečnost je mnohými z nich také deklarována podpisem Magna Charta Universitatum, kterou přijímá více než tisíc institucí na celém světě.

Evropská komise a také vláda ČR mají zájem poskytovat prostřednictvím relevantních nástrojů podporu vysokoškolským a výzkumným institucím přijímat informovaná rozhodnutí a pomoci jim tak zvládat rizika související s nelegitimním ovlivňováním. Současně mají také zájem vést otevřený a konstruktivní dialog s cílem předvídat a zmírnit případné vedlejší účinky bezpečnostních opatření. Pouze takový dialog posílí podporu a dopad definovaných opatření. V konečném důsledku a ve smyslu institucionální autonomie je však **odpovědnost a realizace konkrétních opatření plně v gesci samotných vysokoškolských a výzkumných institucí.**

Princip „bezpečnost je kolektivní zodpovědnost s individuální odpovědností“ je relevantní také v kontextu bezpečnosti výzkumu. Vhodně upozorňuje na roli a odpovědnost samotného pracovníka či pracovnice. Nejlepším způsobem, jak zaručit akademickou svobodu jednotlivých pracovníků, pracovník a skupin, je umožnit jim, aby o sobě co nejvíce rozhodovali sami. Tam, kde to není možné, protože jsou potenciální rizika příliš velká nebo existuje příliš mnoho morálních či jiných pochybností, by měla být ze strany instituce zaručena možnost odborné konzultace nebo možnost přenechat rozhodnutí nadřízené osobě. V tomto ohledu je ze strany vysokoškolských a výzkumných institucí nesmírně důležité poskytnout svým pracovníkům a pracovnicím dostatečnou **podporu při identifikaci a hodnocení rizik a také určit, na jaké úrovni lze rozhodnutí nejlépe učinit.**¹¹

11 [Knowledge-security-Academy-Position-Paper-October-2023.pdf](#)

Odpovědnost za mezinárodní spolupráci ve výzkumu vývoji a inovacích, za výměnu znalostí a za ochranu institucionální autonomie a akademické svobody leží v konečném důsledku na vedení příslušné instituce, jehož úkolem je také poskytovat podporu při posuzování a hledání kompromisů, jež je třeba učinit na nižších úrovních.

V neposlední řadě je **odpovědností vlády ČR zvyšovat informovanost o dané problematice, vytvářet vhodné podmínky podpory, ať již v podobě systémových či metodických opatření nebo relevantních informací**, a pomáhat tak vysokoškolským a výzkumným institucím současnou situaci odpovědně a bezpečně zvládat.

PROAKTIVNÍ PŘÍSTUP

Pouze zodpovědný přístup samotných institucí k nelegitimnímu působení pomůže ochránit pověst českého vysokoškolského a výzkumného prostředí, ochránit akademická práva a svobody, otevřenost výzkumu a zajistit, aby instituce mohly maximalizovat přínosy svého výzkumného úsilí. Současně tak instituce vysílají jasný signál, že kritérium bezpečnosti výzkumu je náležitě v jejich institucionálním prostředí a každodenní činnosti inkorporováno.

Proaktivní přístup vysokoškolských a výzkumných institucí k hrozbám nelegitimního působení tak ve svém konečném důsledku **pomáhá**:¹²

- chránit dobré jméno instituce;
- chránit pověst výzkumného týmu;
- chránit pověst pracovníka či pracovnice;
- zamezit neoprávněnému přístupu k cenným výzkumným, citlivým nebo osobním údajům instituce;
- zamezit ztrátě potenciálních budoucích partnerů, grantů, kontraktů či talentovaných pracovníků a pracovnic;
- chránit akademickou svobodu a otevřenost výzkumu;
- zamezit zpochybňování důvěry ve výzkumné výsledky či data dané instituce;
- zamezit ztrátě výzkumných dat;
- zamezit ztrátě duševního vlastnictví, patentových příležitostí a potenciálních finančních příjmů;
- zamezit konkurenční nevýhodě v relevantní výzkumné oblasti;
- zamezit cizím vládám získat neoprávněnou obchodní, technickou nebo intelektuální výhodu;
- zamezit právním nebo administrativním důsledkům;
- zamezit hospodářskému znevýhodnění a ohrožení bezpečnosti ČR, EU a NATO;
- dostát principům společenské odpovědnosti a zachování etických norem.

¹² [Research Foundation – Flanders – Knowledge security \(fwo.be\)](https://www.fwo.be/en/research-foundation)

OPATŘENÍ

Vysokoškolské a výzkumné instituce jsou v politikách a dokumentech EU souvisejících s posilováním bezpečnosti výzkumu a zcela konkrétně pak **v Doporučení Rady o posilování bezpečnosti výzkumu** vyzývány k posilování bezpečnosti výzkumu prostřednictvím odpovědného zavádění opatření souvisejících s **řízením rizik, hodnocením rizik a s prováděním due diligence**. Dále jsou instituce nabádány k důkladné znalosti svých potencionálních partnerů a dodavatelů a v souladu s organizační strukturou i k hierarchickému rozložení interních rozhodovacích procesů u rizikových případů. Při uzavírání dohod či memorand a dalších dokumentů vztahujících se k výzkumné spolupráci by instituce neměly dle Evropské komise opomenout do jejich obsahu zahrnout kritérium bezpečnosti a s ním spojené klíčové podmínky, jakož i stanovení pravidel uplatňovaných při zahraničních stycích v rámci přijímání delegací či výjezdu do zahraničí. Daná problematika by měla být řádně promítnuta také do personálních politik a vzdělávacích či školících nabídek a nástrojů instituce. Nedílnou součástí je také nutné zabezpečení fyzického či kybernetického prostoru a s tím souvisejících opatřeních, která zaručí, že do oblastí, jako jsou laboratoře, výzkumné infrastruktury, databáze či systémy, které mohou obsahovat citlivé informace, bude přístup povolen jen za jasně stanovených podmínek. Za účelem zaručení bezpečnosti jednotlivců je nanejvýš důležité a nezbytné předcházet všem formám přímé či nepřímé diskriminace a stigmatizace.

Konkrétní opatření, která vychází z výše uvedených doporučení Evropské komise, je nutné vysokoškolskými a výzkumnými institucemi **zavádět přiměřeně k riziku, jemuž čelí. Jako podpůrný systém mohou být využity níže uvedené pilíře:**

- **Řízení rizik:** Instituce by měly systémově ukotvit danou agendu, nastavit vnitřní procesy a mechanismy podporující její odolnost přiměřeně rizikům souvisejících se zaměřením výzkumné činnosti a definovat opatření a systém řízení rizik spojených s internacionalizací.

Detailnější rozpracování daného pilíře souvisejícího s řízením rizik a institucionálním uchopením dané problematiky je předmětem Metodického doporučení k řízení rizik v oblasti bezpečnosti výzkumu na institucionální úrovni, který je vypracován souběžně s tímto obecným materiálem.

- **Due diligence a řízení rizik spolupráce s třetími stranami:** Instituce mohou hodnotit možná rizika spojená s potenciálními výzkumnými partnery nebo dodavateli prováděním due diligence; informovat rozhodovací orgány o možných rizicích; posuzovat potenciál technologií a/nebo výzkumu; ověřovat neexistenci střetu zájmu; stanovit jasná pravidla spojená s řízením rizik spolupráce s třetími stranami při uzavírání zahraniční spolupráce ve výzkumu vývoji a inovacích a při přijímání zahraničních delegací či samotném cestování do zahraničí.

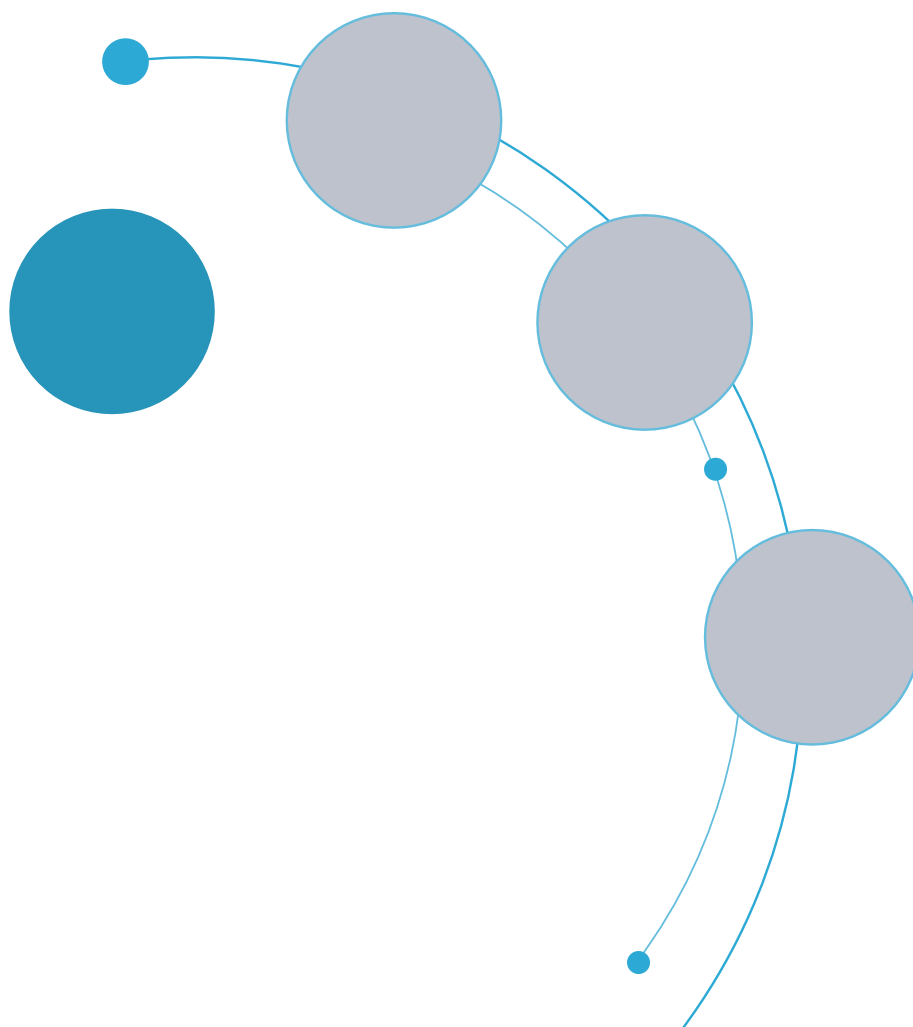
Hlubkové rozpracování dané oblasti je předmětem **Metodického doporučení, kterým se definuje minimální rozsah due diligence a řízení rizik spolupráce s třetími stranami v rámci posilování odolnosti vysokoškolského a výzkumného prostředí vůči nelegitimnímu ovlivňování.**

- **Komunikace, vzdělávání a sdílení zkušeností:** Instituce by měly mít plán, jakým způsobem zvýšit povědomí o problematice související s nelegitimním ovlivňováním a posilováním institucionální odolnosti a bezpečnosti výzkumu; měly by poskytovat školení zaměstnancům, zaměstnankyním, studentkám a studentům, kteří se podílejí na zahraniční spolupráci nebo jiných aktivitách relevantních k dané problematice; a měly by mít zájem budovat znalostní komunitu a sdílet zkušenosti a příklady dobré praxe.

Jako základní materiál **může být použit Protivlivový manuál pro sektor vysokých škol** vydaný MV ČR v roce 2021, který představuje především souhrn rad a doporučení, jak rozpoznat nelegitimní ovlivňování a jak na něj reagovat. **Usnesení vlády ČR ze dne 25. října 2023 č. 794**

k návrhu rozšíření systému pro posílení odolnosti veřejné správy proti nelegitimnímu ovlivňování umožňuje vysokoškolským a výzkumným institucím absolvovat školení zaměřené na problematiku nelegitimního ovlivňování zajišťované Ministerstvem vnitra.

- **Kybernetická bezpečnost:** Instituce by měly v návaznosti na vyhodnocení relevance Zákona o kybernetické bezpečnosti při zajišťování své kybernetické bezpečnosti reflektovat vydávané podpůrné materiály Národního úřadu pro kybernetickou a informační bezpečnost. Současně by instituce měly minimálně realizovat online vzdělávací kurzy zaměřené na kybernetickou bezpečnost z portálu osveta.nukib.gov.cz.

ZÁVĚR

Pouze šíření povědomí o problematice nelegitimního ovlivňování, proaktivní přístup a systém vhodných a přiměřených opatření propojujících institucionální, národní a mezinárodní úroveň může přispět k odolnosti českých vysokoškolských a výzkumných institucí, a posílit tak bezpečnost Evropského výzkumného prostoru a s tím související hospodářskou bezpečnost EU, protože zde více než kde jinde platí, že čím silnější jsou jednotlivé součásti, tím odolnější a stabilnější je celek.

